

Inleiding

Toen op 6 januari 2021 aanhangers van de toenmalige president Donald Trump het Capitool bestormden, werd de Amerikaanse democratie recht in het hart getroffen. Duizenden Amerikanen die ervan overtuigd waren dat Joe Biden de verkiezingen had gestolen, vielen het parlamentsgebouw van de zogenaamd machtigste democratie ter wereld aan. Bijna niemand hield het in de jaren erna voor mogelijk dat Trump ooit nog zou terugkeren naar het politieke toneel – en toch gebeurde het. In 2024 werd Donald Trump, tegen de verwachtingen van talloze analisten in, herkozen tot president. In tegenstelling tot zijn eerste ambtstermijn stond zijn herverkiezing vanaf dag één in het teken van de totale ontmanteling van de Amerikaanse democratie en de internationale rechtsorde.

De brutale retoriek, de schokkende maatregelen en de oorlogsdaden van Trump zijn besmettelijk. In steeds meer Europese landen verschijnen politici op het toneel die Trump nabootsen, waardoor een groeiend deel van onze bevolking overstag gaat voor autoritaire leiders. Nog geen vier decennia na de globaliseringseuforie die volgde op de val van de Berlijnse Muur, hangt er een donkere wolk boven de wereld.

In een groeiend aantal landen zien we populistische, nationalistische en antidemocratische politieke krachten tot volle wasdom komen. In Rusland, India, Argentinië, Turkije en de VS voltrekt zich een verstrengeling tussen het neoliberale denken en de retoriek – en het programma – van autoritaire krachten. Neoliberale elites, superrijken, conservatieve denktanks en mediabedrijven faciliteren en versnellen de invoering van lagere belastingen, flexibelere arbeidsmarkten en deregulering. Op hun beurt reiken extreemrechtse partijen scherpe narratieven aan rond veiligheid, identiteit en migratie, wat een sterke electorale mobiliseringskracht onder de ontevreden bevolkingsgroepen creëert. Waar beide agenda's elkaar kruisen, ontstaan allianties met als doel de bestaande sociale, economische en politieke orde die na de Tweede Wereldoorlog tot stand kwam, radicaal te ontmantelen.

* * *

Sinds 24 november 1991, de verkiezingsdag waarop het toenmalige Vlaams Blok in België een eerste grote electorale doorbraak behaalde, zoek ik samen met anderen naar hoe we de opmars van extreemrechts kunnen verklaren en tegengaan. Tal van wetenschappers, auteurs, syndicalisten en burgers hebben hun krachten gebundeld om een democratisch alternatief te formuleren tegen de groeiende populariteit en ontwrichtende impact van extreemrechts. In dit essay breng ik, op een beknopte en bevattelijke manier, de kennis en inzichten samen die

ik de voorbije jaren over dit onderwerp heb verzameld. Een flink deel van wat ik heb geleerd, is gestoeld op talloze gesprekken met extreemrechtse kiezers in België en de Verenigde Staten.

In 2022 trok ik vier maanden door de Denderstreek; met steden als Ninove, Aalst en Denderleeuw behaalde de extreemrechtse partij Vlaams Belang heel hoge verkiezingscores in deze Vlaamse regio. In de zomer van 2024 reisde ik – kort voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen – door Pennsylvania, Virginia, West-Virginia, Kentucky en Ohio. Deze ‘*Rust Belt States*’ werden, net als tal van Europese regio’s, de afgelopen halve eeuw geconfronteerd met snelle en ingrijpende sociale en economische veranderingen. Als rechtstreeks gevolg van de economische globalisering sloten vanaf de jaren 1970 steeds meer fabrieken hun deuren. De zware industrie (mijnbouw, staal) en andere industriële nijverheid (textiel, hout, chemie) verhuisden naar lageloonlanden. De sluiting van fabrieken had niet alleen het verdwijnen van de lokale werkgelegenheid tot gevolg; ook de sociale cohesie en het gemeenschapsleven werd aan flarden getrokken. In veel van deze regio’s schoot de populariteit van extreemrechtse partijen en hun leiders pijlsnel omhoog. Ik koos er bewust voor in deze – vaak afgelegen – gebieden aanhangers en kiezers van extreemrechts te ontmoeten en naar hen te luisteren.

Make Democracy Great Again omvat drie delen. In het eerste deel beschrijf ik hoe, na het democratiseringsproces dat volgde op de val van de Muur, steeds meer landen afgleden in de richting van een autocratie. In het tweede

deel doe ik verslag van wat ik hoorde en leerde tijdens de gesprekken met extreemrechtse kiezers uit twee landen die ver uit elkaar liggen, maar verrassende parallellen vertonen. Ik verbind deze getuigenissen met theoretische beschouwingen over de groeiende populariteit en het ontwrichtende karakter van extreemrechts. Maar daar blijft het niet bij: in het derde deel waag ik me ook aan het verwoorden van wat ons te doen staat. De manier waarop de democratische rechtsorde wereldwijd onder vuur ligt, is zeer verontrustend. We moeten elkaar helpen de ernst van de situatie onder ogen te zien en samen een tegenverhaal uit te werken: een verhaal dat de leefbaarheid van onze planeet en het geloof in zorg, solidariteit en rechtvaardigheid centraal stelt, en met de uitdrukkelijke belofte niemand achter te laten.